

3. Скробов А. Закон Мура [Електронний ресурс] / А. Скробов. — Режим доступу: <http://cs.usu.edu.ru/study/moore/>
4. Lack of skilled workers threatens recovery [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://finance.yahoo.com/news/Lack-of-skilled-workers-rb-1457929627.html?x=0>
5. Timeline of operating systems [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_operating_systems
6. *Toffler A. The third wave* / Toffler A. — N.Y.: Bantam Books, 1980. — 560 p.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2012 р.

УДК 364.35

Прудь П.В.,

аспірант,

ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ У СОЦІАЛЬНОМУ ЗАХИСТІ

У статті розглянуто основні завдання, принципи та механізми пенсійного забезпечення в Україні, проаналізовано показники розвитку недержавних пенсійних фондів, досліджено проблеми та перспективні шляхи їх вирішення.

В статье рассмотрены основные задачи, принципы и механизмы пенсионного обеспечения в Украине, проанализированы показатели развития негосударственных пенсионных фондов, исследуются проблемы и перспективные пути их решения.

In the articles considered basic tasks, principles and mechanisms of the pension providing are in Ukraine, the indexes of development of non-state pension fund are analyzed, problems and offered perspective ways of their decision are research.

Ключові слова. Недержавні пенсійні фонди, соціальний захист, пенсійне забезпечення, солідарна пенсія, накопичувальна система, система недержавного пенсійного забезпечення.

Ключевые слова. Негосударственные пенсионные фонды, социальная защита, пенсионное обеспечение, солидарная пенсия, накопительная система, система негосударственного пенсионного обеспечения.

Key words. Non-state pension fund, social defence, pension providing, pay-as-you-go, store system, system of the non-state pension providing.

Вступ. Соціальний захист — система матеріального забезпечення та піклування держави, яке надається громадянам пенсійного віку та тим, які не мають достатньо засобів для існування з незалежних від них умов, а також іншим категоріям населення, які потребують цього захисту, і який держава гарантує згідно Конституції України (стаття 46) [2].

Дослідження експертів показують, що в Україні вже найближчим часом очікується гострий дефіцит робочої сили, оскільки працездатного віку досягають нечисленні покоління народжених у кризові 1990-ті, упродовж 2010—2015 рр. кількість населення працездатного віку зменшиться на 1,4 млн осіб, а упродовж 2015—2020 рр. — ще на 1,5 млн осіб. Якщо нині на десять осіб працездатного віку припадає чотири особи пенсійного віку, то до 2050 р. їх кількість наблизиться до восьми [10, с. 129].

В умовах зменшення народжуваності та від'ємного приросту населення, безробіття, міграції працездатних громадян за кордон, майнового розшарування населення та бідності, тінізації та макроекономічної нестабільності, заборгованості

підприємств з виплати пенсійних внесків відбувається зменшення надходжень до Пенсійного фонду України. Діюча солідарна система пенсійного забезпечення є великим навантаженням на економіку України та неспроможна забезпечити повний соціальний захист пенсіонерам. А тому ми повністю погоджуємося із більшістю вчених, які наголошують на необхідності удосконалення вітчизняної пенсійної системи: А.М. Авчухоною, С.О.Білою, В.М. Гейцем, О.П. Коваль, М.В. Лазебною, Е. М. Лібановою, О.М. Пищуліною, М.П. Шавариною, Н.В. Шаманською та ін. Відзначаючи наукову вагомість досліджень зазначених вчених, проблема пенсійного забезпечення є надзвичайно актуальною та потребує подальшого вивчення.

Постановка завдання. Мета статті — здійснити аналіз пенсійної системи в Україні, розкрити проблеми розвитку недержавних пенсійних фондів (надалі НПФ) та обґрунтувати шляхи їх вирішення.

Результати дослідження. В Україні у 2004 році розпочато пенсійну реформу, згідно з якою пенсійна система представлена трьома рівнями (рис. 1):

I рівень — державне пенсійне забезпечення;

II рівень — накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

III рівень — недержавне пенсійне забезпечення.

Коротко охарактеризуємо рівні системи пенсійного забезпечення. Перший рівень характеризується значним історичним проміжком часу функціонування та зрозумілістю для громадськості, загальнообов'язковістю здійснення пенсійних внесків працюючими громадянами, які надалі перерозподіляються пенсіонерам. Зокрема, із заробітної плати працюючих щомісячно відраховується частина доходу до Пенсійного фонду України. Проте у зв'язку із наявністю дисбалансу між працюючими та пенсіонерами, (який постійно зростає), з низькими рівнями народжуваності та заробітної плати, економічною нестабільністю, приховуванням частини доходів громадянами (тінізацією) розмір розподільчої пенсії дуже низький, а тому є малоефективним інструментом забезпечення соціального захисту пенсіонерів. Виникає необхідність становлення другого та третього рівнів пенсійної системи.

Рис. 1. Трирівнева система пенсійного забезпечення в Україні

Джерело: побудовано автором

До другого рівня відноситься накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яке буде здійснюватися шляхом обов'язкових пенсійних відрахувань (від 2 % на початку введення реформи до 7 %) [4, с. 59—60]. Відповідно, відраховані кошти спрямовуватимуться на персональні ра-

хунки громадян. У подальшому їх інвестування в економіку формує джерело збільшення розміру майбутніх пенсій. Однак його реалізація відкладена у часі у зв'язку із необхідністю створення відповідних соціально-економічних передумов (бездефіцитність державного бюджету, зростання доходів громадян, низький рівень інфляції тощо).

До третього рівня пенсійної реформи відноситься недержавне пенсійне забезпечення (надалі НПЗ), послуги якого надають недержавні пенсійні фонди, страхові компанії та банки. Особливості запровадження даного рівня НПЗ полягають у добровільній участі фізичних і юридичних осіб (табл. 1). НПФ надають послуги згідно чинного законодавства, які гарантуються Урядом, зокрема, ліквідація окремого НПФ передбачає переведення заощаджень в інші НПФ [1]. Нагляд за діяльністю НПФ і страхових компаній здійснює спеціально створений регулятор — Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг.

Таблиця 1

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РІВНІВ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Критерії порівняння	Солідарна пенсійна система (державна), I рівень	Недержавне пенсійне забезпечення, III рівень (НПЗ)
Джерела фінансування	Щомісячні автоматичні страхові відрахування та внески, які йдуть до Пенсійного фонду України на поточні виплати пенсіонерам	Добровільні внески, що накопичуються та акумулюються на індивідуальних рахунках вкладників та учасників недержавних пенсійних фондів (НПФ)
Вплив економічного та демографічного факторів	Пряма залежність від кількості працюючих і рівня народжуваності, економічного стану виробництва, підприємств, рівня заробітної плати	Не існує прямої залежності. Учасник або вкладник недержавного пенсійного фонду самостійно формує накопичення на власну пенсію, та є їх власником
Ціль	Забезпечити соціальний розподіл коштів у суспільстві	Отримати гідну пенсію у старості

Джерело: побудовано автором

Недержавні пенсійні фонди є неприбутковими організаціями, діяльність яких направлена на забезпечення надійності та захисту інвестицій. В умовах фінансової нестабільності це максимально необхідна функція державного захисту заощаджень. Головна перевага НПФ полягає у тому, що його учасник є безумовним власником заощаджень на своєму персональному рахунку.

Розрізняють такі НПФ: відкриті, корпоративні, професійні. Учасниками відкритого недержавного пенсійного фонду можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця та характеру їх роботи. Засновниками відкритого НПФ можуть бути одна чи кілька юридичних осіб. Корпоративний недержавний пенсійний фонд створюється юридичною особою-роботодавцем або кількома юридичними особами-роботодавцями, але до нього можуть приєднуватися роботодавці-платники. Учасниками корпоративного НПФ можуть бути виключно фізичні особи, які перебувають у трудових відносинах з роботодавцями-засновниками або роботодавцями-платниками такого фонду. Право участі у корпоративному НПФ належить усім найманим працівникам юридичної особи, що є засновником або роботодавцем-платником такого фонду. Професійний недержавний пенсійний фонд створюється об'єднанням громадян або юридичних осіб, включаючи професійні спілки (об'єднання професійних спілок), пов'язані за родом їх професійної діяльності. Учасниками професійного НПФ можуть бути виключно фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності [5].

НПФ створені забезпечити соціальний захист та вищий рівень життя пенсіонерам шляхом добровільного накопичення заощаджень на індивідуальних пенсійних рахунках, які відкриваються самими громадянами через укладання контрактів з адміністраторами НПФ (стаття 55) [1]. При досягненні учасником пенсійного віку НПФ сплачує заощаджені кошти, а також отриманий інвестиційний дохід. У результаті незадовільної роботи фонду учасники у будь-який момент можуть перевести кошти (заощадження плюс інвестиційний дохід) в інший фонд. Крім того, учасники НПФ можуть самостійно обирати форму та розмір грошового внеску, відстрочувати отримання пенсійних виплат, залишати накопичені кошти в спадок, за певних умов відтерміновувати внески. Все це сприяє кращому забезпеченню соціального захисту населення. До того ж кошти НПФ є потужним джерелом інвестиційного розвитку економіки країни.

Не зважаючи на наявність низки переваг накопичувальної системи недержавного пенсійного забезпечення, вона й досі не знайшла належної підтримки у суспільстві та характеризується низькими показниками розвитку (табл. 2). З таблиці ми бачимо, що протягом 2005—2008 рр. кількість недержавних пенсійних фондів зросла вдвічі, однак у 2009 р. у зв'язку з світовими кризовими явищами їх кількість зменшилась, і в 2011 р. дана тенденція зберігається (на 30.09.2011 р. налічувалося 97 фондів) [6]. Не зважаючи на зростання кількості НПФ, показники їх діяльності залишаються досить низькими, що свідчить про нерозвиненість вітчизняної системи недержавного пенсійного забезпечення.

Таблиця 2

ДИНАМІКА ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ ПРОТЯГОМ 2005—2011 РР.

Показники	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011 III-кв.
Кількість недержавних пенсійних фондів, на кін. пер.	54	79	96	109	108	101	97
Пенсійні активи, млн грн	46,1	142,0	280,7	612,2	857,9	1 144,3	1 306,4
Кількість учасників за пенсійними контрактами, тис. ос.	88,4	193,3	278,7	482,5	497,1	569,2	558,3
Загальні пенсійні внески, млн грн, з них:							
від фізичних осіб	2,2	5,3	14,0	26,0	31,8	40,7	47,6
від фізичних осіб-підприємців	0,01	0,02	0,04	0,1	0,1	0,2	0,2
від юридичних осіб	34,2	109,1	220,4	556,8	722,7	884,6	1 012,3
Пенсійні виплати, млн грн	1,7	4,0	9,1	27,3	90,1	158,2	200,5
Інвестиційні доходи, млн грн	9,7	45,3	68,1	86,8	236,7	433,0	519,7
Витрати, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів	1,3	6,1	16,6	31,6	47,1	64,6	79,5

Джерело: складено на основі даних [6; 7]

Так, в Україні частка активів НПФ у ВВП є досить низькою (близько 0,1 %), натомість у розвинутих країнах даний показник сягає 80 % ВВП (табл. 3). Це пов'язано з історичним досвідом функціонування НПФ у зарубіжних країнах; вищим рівнем їх соціально-економічного розвитку; підтримкою держави шляхом пільгового оподаткування, відстрочення або звільнення коштів, перерахованих на недержавні пенсійні рахунки, від сплати податків; шляхом удосконалення напрямів диверсифікації активів фондів; розвитку фондового ринку та фінансових ін-

струментів вкладання капіталу; шляхом прив'язки пенсійних виплат до рівня цін, заохочення створення власних пенсійних фондів підприємствами тощо.

Таблиця 3

СПИВІДНОШЕННЯ АКТИВІВ НПФ ІЗ ВВП У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА УКРАЇНІ, %

Країна	Рік					
	2001	2005	2006	2007	2008	2009
США	71,5	74,8	79,3	79,4	57,9	67,7
Великобританія	72,0	78,6	83,4	78,9	64,3	80,5
Канада	52,5	58,1	63,4	62,3	51,4	62,9
Франція	-	1,2	1,1	1,1	0,8	-
Німеччина	3,4	4,0	4,2	4,6	4,7	5,2
Італія	2,2	2,8	3,0	3,3	3,4	4,1
Японія	14,2	6,7	-	-	-	-
Чехія	2,3	4,1	4,5	4,7	5,1	6,0
Угорщина	3,9	8,4	9,7	10,9	9,6	13,1
Польща	2,4	8,7	11,1	12,2	11,0	13,5
Словаччина	0,0	0,5	2,4	3,7	4,7	6,3
Україна	-	0,01	0,02	0,04	0,06	0,09

Джерело: складено автором на основі даних [6; 8; 9]

Основними причинами, які гальмують розвиток НПЗ в Україні, є:

1) непоінформованість у невідомість переважної частини населення про переваги діяльності НПФ;

2) незацікавленість роботодавців створювати корпоративні пенсійні фонди та спонукати працівників для підписання угод з НПФ;

3) низький рівень заробітної плати працездатного населення;

4) надання переваг молоддю витратам на задоволення повсякденних потреб (побутові речі, відпочинок тощо), замість вкладання коштів у майбутнє пенсійного забезпечення;

5) низький рівень довіри населення до таких фінансових інститутів у зв'язку із утворенням на їх основі фінансових пірамід, проведенням різного роду махінацій, негативним досвідом вкладання заощаджень у банківську систему та їх неповерненням у 90-х рр. та ін. Так, рівень довіри домогосподарств до НПФ в Україні у 2010 р. склав 5 % усіх респондентів [3].

А тому для того, щоб недержавні пенсійні фонди стали важливим компонентом пенсійної системи необхідно: позиціонувати їх послуги шляхом інформування населення (проведення роз'яснювальної роботи серед старшокласників на шкільних факультативах, зборів і нарад на підприємствах, через мас-медіа); забезпечити державну підтримку шляхом надання гарантій, удосконалення системи диверсифікації фінансових ресурсів, залучених фондами; сприяти зростанню довіри громадян до діяльності НПФ.

Висновки. Запровадження багаторівневої системи пенсійного забезпечення сприятиме зростанню якості соціального захисту, надасть можливість громадянам забезпечити гідний рівень пенсій і гарантії стабільного пенсійного доходу. НПФ є

одним із найдієвіших засобів пенсійного забезпечення і потужним джерелом інвестиційних ресурсів в економіку країни, що підтверджує зарубіжний досвід.

Література

1. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» № 1057-IV від 09.07.2003 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Конституція України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/konst/CONST1.HTM>
3. Кому вигідна неправда про довіру [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/columns/2010/08/3/243735/>
4. Криза розподільчої пенсійної системи в Україні та напрями диверсифікації «пенсійного портфеля»: аналіт. доп. / О.М. Пищуліна, О.П. Коваль, А.М. Авчухова. — К.: НІСД, 2010. — 104 с.
5. Офіційний сайт НПФ «Дністер» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.npf-dnister.com/page.php?id=68&>
6. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>
7. Офіційний сайт Української асоціації інвестиційного бізнесу [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.uaib.com.ua>
8. Офіційний сайт Організації економічного співробітництва і розвитку [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://stats.oecd.org>
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
10. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації (колективна монографія) / за ред. Е.М. Лібанової. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2010. — 270 с.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2012 р.

УДК 331

Колядич О.І.,

канд. екон. наук, доц.,

Погорелов С.Б.,

ст викладач,

ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ДО ПИТАННЯ ФОРМАЛЬНИХ І НЕФОРМАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ СФЕРИ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Розглядається проблема обмеженості свободи відносин у соціально-трудої сфері та потреби їх державного регулювання в інтересах розвитку суспільства та його окремих індивідів за допомогою формальних і неформальних інститутів, які можуть доповнювати один одного, або вступати у протиріччя. У цьому зв'язку виникає необхідність обґрунтування впливу системи формальних і неформальних інститутів на соціально-трудої відносини ринкового типу, що дозволяє визначити їх місце в регулюванні останніх.

Рассматривается проблема ограниченности свободы отношений в социально-трудої сфері и необходимости их регулирования в интересах развития общества и его отдельных индивидов с помощью формальных и неформальных институтов, которые могут дополнять друг друга, или вступать в противоречие. Осуществляется обоснование влияния системы формальных и неформальных институтов на социально-трудої отношения рыночного типа и определяется их место в регулировании последних.

The problem of limited freedom of relations in social and labor issues and needs of state regulation in the interests of society and its individuals through formal and informal institutions that can complement each other, or to enter into conflict. Implemented study the